

Hemistola chrysoprasaria

Smaragdgrön lundmätare

Fjärilar, Mätare

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Starkt hotad (EN)
B2ab(iii)c(iv)

Klass: Insecta (egentliga insekter), **Ordning:** Lepidoptera (fjärilar), **Familj:** Geometridae (mätare), **Släkte:** *Hemistola*, **Art:** *Hemistola chrysoprasaria* - smaragdgrön lundmätare (Esper, 1795) **Synonymer:** *Hemistola biliosata* (Villers, 1789)

Kännetecken

Den ljus blågröna fjärilen skiljer sig just genom sin färgnyans från alla övriga gröna mätararter i samma storlek. På framvingen har den två otandade, tunna, vita tvärlinjer och diskfläck saknas. På bakvingarna finns en vit tvärlinje. Vingfransarna är vita, liksom fjärlens huvud och antenner. Arten kan möjligen förväxlas med en grön form av barrskogs mätare *Hylaea fasciaria* (f. *prasinaria*) som i Sverige endast påträffas mer sällsynt i sydväst. Vingspann 29–33 mm.

Utbredning och status

Den smaragdgröna lundmätaren uppträder i Nordeuropa i ett par tydligt åtskilda livsmiljöer, vilket beror på de olika värdväxternas ståndortskrav. Den är i Sverige en av tre rödlistade mätare knutna till sippor i släktet *Pulsatilla* och förekommer hos oss endast i stäppängsmiljöer i sydöstra delen. Äldre svenska fynd av *chrysoprasaria* finns även från Västergötland, sannolikt från mitten av 1800-talet. Vidare uppgav Wahlgren (1908) den från Värmland, Karlstad. Det senare fyndet har senare lämnats obeaktat trots att arten svårligen låter sig förväxlas med någon annan art. Då *chrysoprasaria* uppträder som sällsynt immigrant i Danmark, är det dock tänkbart att värmlandsfyndet utgör migration från ett tidigare kärnförekomstområde i Västergötland som inte längre existerar. Samtliga *Pulsatilla*-arter har minskat mycket kraftigt på Sveriges fastland. Minskningen startade sannolikt mycket tidigt, då betesmarker på sandjord lades för plojen och fick ge plats för potatisodlingen, som tog fart efter 1723. Arten var i övrigt endast känd från Skåne och Blekinge fram till 1953, då den även uppgavs från Småland och Öland. Den smaragdgröna lundmätarens förekomster i Skåne befinner sig vid sydkusten mellan Nybrostrand och Löderup, i den sandiga dalsänkan mellan Lund och Veberöd, samt på östkusten mellan Yngsjö och Rinkaby. I öster har den påträffats på Horna fure sedan 1892 och var ännu under 1980-talet talrik, men nu möjligen försvunnen liksom vid sydkusten. Den finns ännu kvar på en lokal utanför Lund. Enstaka fynd har gjorts i Sjöbo, Omma 1981, Kristianstad, Nosaby 1983, Böste 2004 och på Tjurkö i Blekinge 1984. På Öland har arten under början av 1990-talet påträffats vid Gårdby, Kåtorp, Tävelsrum, Gråborg, Vickleby och Bejershamn. Den påträffades årligen på några av lokalerna, men vanligen endast sparsamt. Under senare år (2005–2006) har den påträffats med som mest tio individer vid ett besök på Gårdby sandstäpp och mer enstaka vid Bejershamn och Lilla Frö. På Gotland har den endast påträffats i två exemplar vid samma tillfälle, på Klintberget 1969. Arten finns möjligen ännu kvar på ytterligare några platser där den inte eftersökts lika flitigt såsom Skåne, Vitemölla och Blekinge, Tving, samt i sydligaste delen av Kalmar län. Överraskande blev arten återfunnen i Västergötland, Främmestad 1992. Fyndet av en fjäril redan 30 maj är dock så tidigt att man kan misstänka att den blivit införd med en trädgårdsväxt från Mellaneuropa. I Danmark är smaragdgröna lundmätaren endast påträffad i ca 13 exemplar under perioden 1953–1983, varav flertalet är funna på Bornholm. Senare har enstaka fynd gjorts 1997, 1999, 2002–2004 och talrikare fynd 2005–2006. Samtliga fynd utgörs av enstaka fjärilar på varje lokal och det råder knappast någon tvekan om att samtliga är migranter till de sydliga områdena Lolland, Falster, Mön, Själland och Bornholm. I dessa områden är också tätheten av automatiska ljusfällor nu som högst. Arten har aldrig påträffats i Finland, men förekommer lokalt vid kusten i norra Estland där den senast påträffades 1992–1993. I övrigt saknas den i de områden i Lettland, Litauen och Polen som gränsar till Östersjön och är i dessa länder en inlandsart. Världsutbredningen sträcker sig från Nordafrika och Spanien genom Europa, Turkiet och vidare genom Centralasien och Södra Sibirien till Amuområdet. Nordgräns för årlig reproduktion i Nordvästeuropa utgörs av norra England, Irland, Belgien, östra Tyskland, Polen, Sverige och Baltikum. I södra England är arten lokalt allmän, medan den uppges vara sällsynt i Tyskland norr om Mittelgebirge. I Tyskland har en expansion norrut skett sedan 1950-talet.

Ekologi

Den smaragdgröna lundmätarens larver lever på de varandra närstående växtgrupperna *Clematis* och *Pulsatilla*. I England lever den främst på skogsklematis *Clematis vitalba* som där växer i raviner, häckar och skogskanter. I södra Europa lever den även på andra arter i släktet *Clematis* såsom *C. viticella* och *C. recta*. Skogsklematis är en gammal trädgårdsväxt i södra Sverige och kan någon gång förvildas genom självsådda frön. I Sverige förekommer dock växten inte alls så ymnigt förvildad som den platsvis gör redan ifrån södra Danmark. I Centraleuropa är den på många platser en mycket dominerande klängväxt i skogsbryn på kalkhaltig mark. Det är möjligt att *Clematis vitalba* utnyttjas som värdväxt på någon plats på Öland, när denna växer i diken och på stenmurar i öppen mark i utkanterna av bebyggelse. Ett flertal fynd av nykläckta fjärilar, sittande på låga tallar på torrängsbackar och stäppängar i södra och östra Skåne indikerar att artens värdväxt är den här talrikt växande fältsippa *Pulsatilla pratensis*. Dessa imagofynd har gjorts under dagtid vilket tillhör ovanligheterna. I trakten av Lund har nyligen en population påträffats på en lokal där endast backsippa *Pulsatilla vulgaris* kan vara dess värdväxt. Arten påträffas främst vid nattfångst med UV-ljus, men kan även håvas från sen skymning. Den ännu idag stabila förekomsten på sandstääpsområdet vid Gårdby på Öland tyder också på att fältsippa är artens främsta värdväxt i Sverige. Uppgifter om utvecklingsstadierna härrör från Danmark, Sverige och Tyskland. Honan placerar äggen i mindre grupper staplade på varandra på så vis att de liknar kvistar, ibland med förgreningar. Larverna lever av bladen till i augusti och september, när den 10 mm lång, förbereder sig för övervintringen sittande på värdväxten. Under våren tillväxer larven snabbt och är klar för förpuppning från slutet av maj till början av juni. Förpuppningen sker i en tunn spånad mellan sammanspunna blad av värdväxten. Flygperioden infaller i Sverige normalt mellan första veckan i juli och första veckan i augusti.

Hot

Arten hotas av igenväxning och igenplantering av betade stäppängar och torrängsbackar. Den hotas här också av övergödning genom gödselspridning och överutnyttjande med för hårt betetryck, samt av upplöjning för förnyelse av vall. Arten hotas sannolikt allvarligt av den idag starkt krympande arealen med bestånd av fältsippa och i viss mån backsippa på fastlandet. Den riskerar att till följd av den fortsatta fragmenteringen av livsmiljön försvinna från flera områden av slumpmässiga orsaker. I sydöstra Skåne anses fältsippan ha minskat till följd av att vildkaninen försvunnit. Dess markstörning genom grävande är gynnsamt för grobarheten av frön hos många örter och förhindrar ett slutet växttäckande av gräsarter med vegetativ förökning. Kaninens tillbakagång anses sammanhånga med mårdens ökning under 1980–90-talens långa period med utbredd rävska.

Åtgärder

Artens nuvarande status bör närmare undersökas genom inventering av kvarvarande förekomster av fältsippa och backsippa. Markägare av kända förekomster av fjärilen, där arten är hårt trängd, bör informeras om artens hotstatus och de negativa följderna alltför intensivt bete respektive upplöjning ger för såväl värdväxt som fjäril. Outnyttjade betesmarker med stäppängsvegetation, som hotas av en tilltagande igenväxning av främst tall, bör hållas under uppsikt och vid behov röjas. Ekonomisk kompensation bör utgå i form av tilläggsersättning med krav på skötselplaner i en åtgärdsplan för att möjliggöra en kontinuitet av mer extensivt bete än som medges av regelverket för generell miljöersättning på områden med större förekomster av fältsippa inom fjärilens totala utbredningsområde. Vitaktig strimmätare *Horisme aquata* är knuten till samma värdväxt och livsmiljö i Skåne.

Övrigt

Arten har i förra rödlistan benämnts *Hemistola biliosata*, vilket namn visat sig vara en synonym till barrskogsmätare *Hylaea fasciaria* (Linnaeus 1758), enligt Karsholt och Nielsen (1998), och kommer således åter att benämnas *Hemistola chrysoprasaria* i nästa reviderade upplaga av *Catalogus Lepidopterorum Sueciae*. En tidigare presenterad uppgift att Linné skulle ha påträffat arten i Dalarna beror möjligen på förväxling med den gröna formen av *H. fasciaria*. Flera utländska källor anför *Hemistola immaculata* (Thunberg) som synonym till *chrysoprasaria*, vilket är felaktigt och beror på ett tryckfel på planchen i Svenska fjärilar (Nordström m.fl. 1935–41). Nils Ryrholm har bidragit med värdefull information vid andra revisionen av artfaktabladet.

Litteratur

- Ander, K. 1945. Kritisk granskning av våra Macrolepidoptera dubiae. *Opusc. ent.* 10: 65–97.
- Bech, K., Szyska, P., Madsen, A., Christensen, E., Fibiger, M., Helsing, F., Jensen, L., Knudsen, K., & Möller, H.E. 2007. Fund af Storsommerfugle i Danmark 2006. Tillägg till Lepidoptera.
- Burrau, N. 1942. Faunistiska notiser om Lepidoptera II. *Opusc. ent.* 7(3–4): 118–120.
- Forsslund, M. Sandstjapp – ett exotiskt inslag på Öland. *Lucanus* 1(2): 51–55.
- Forster, W. & Wohlfahrt, Th.A. 1981. Die Schmetterlinge Mitteleuropas; Spanner (Geometridae). Francksches verlagshandlung, Stuttgart.
- Franzén, M. & Johannesson, M. 2005. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2004. *Ent. Tidskr.* 126: 55–70.
- Friedrich, E. 1983. *Breeding Butterflies and Moths*. Harley books, Colchester.
- Hausmann, A. Introduction, Archiearinae–Alsophilinae. 2001. In: A. Hausmann (Ed.): *Geometrid moths of Europe*, vol. 1. Apollo Books, Svendborg.
- Karsholt, O. & Nielsen P.S. 1998. Revideret katalog over de danske sommerfugle. Entomologisk forening, Köpenhamn.
- Koch, M. 1983. Wir bestimmen Schmetterlinge. IV teil; Spanner. Neumann-Neudamm Verlag, Radebeul.
- Lagerberg, T. 1957. *Vilda växter i Norden*. Bokförlaget Natur och kultur, Stockholm.
- Lampa, S. 1885. Förteckning öfver Skandinavien och Finlands Macrolepidoptera. *Ent. Tidskr.* 6(1–3): 1–137.
- Lindeborg, M. 1996. Fjärilsåret i sydost 1995. *Lucanus* 1(1): 10–28.
- Lindeborg, M. 2004. Fjärilsfynden i Sydost 2003. *Lucanus* 9: 1–14.
- Lindeborg, M. 2006. Fjärilsfynden i Sydost 2005. *Lucanus* 11: 1–14.
- Lindeborg, M. 2007. Fjärilsfynden i Sydost 2006. *Lucanus* 12: 1–16.
- Mossberg, B. & Stenberg, L. 1992. *Den Nordiska floran*. Wahlström & Widstrands förlag, Stockholm.
- Norgaard, I. & Nielsen, P.S. 1988. Fund af storsommerfugle i Danmark 1961–86. Lepidopterologisk forening.
- Nordström, F., Wahlgren, E. & Tullgren, A. 1935–41. *Svenska fjärilar*. Nordisk familjeboks förlag, Stockholm.
- Nordström, F. 1943. Förteckning över Sveriges storfjärilar. *Catalogus Insectorum Sueciae*. *Opusc. ent.* 8: 59–120.
- Nordström, F. 1953. *Catalogus Insectorum Sueciae; additamenta ad partes I–X*. *Opusc. ent.* 18: 75–87.
- Ohlsson, A. & Wedelin, M. 1996. Storfjärilar i Skåne 1995. *Fazett* 9(1): 1–9.
- Palmqvist, G. 1988. Intressanta fynd av Macrolepidoptera i Sverige 1987. *Ent. Tidskr.* 109: 59–64.
- Palmqvist, G. 1999. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1998. *Ent. Tidskr.* 120: 59–74.
- Pedmanson, R., Tammaru, T. & Viidalepp, J. 1993. Huvitavaid suurliblikaleide Eestist 1992. *Lepidopteroloogiline Informatsioon* 8: 38–49.
- Pedmanson, R. & Viidalepp, J. 1994. Huvitavaid suurliblikate (Macrolepidoptera) leide Estist 1993. *A. Lepidopteroloogiline informatsioon* 9: 32–46.
- Skinner, B. 1984. *Colour identification guide to moths of British Isles*. Penguin Books Ltd, Harmondsworth.
- Skou, P. 1984. *Nordens målere*. Danmarks dyreliv Bind 2. Apollo books, Stenstrup.
- Szyska, P., Madsen, A., Bech, K., Christensen, E., Fibiger, M., Helsing, F., Jensen, L., Knudsen, K., & Möller, H.E. 2006. Fund af Storsommerfugle i Danmark 2005. Tillägg till Lepidoptera.
- Wahlgren, E. 1908. Fjärilar från Värmlands ekområde. *Ent. Tidskr.* 29: 131–139.

Författare

Claes U. Eliasson 1996. Rev. Claes U. Eliasson 1999, 2005 och 2007. © ArtDatabanken, SLU 2008.